

Holiyad N.I.
Kyiv National Linguistic University

ENGLISH RIDDLES CONCEPTS PROFILING

Summary

The article deals with the specificity of frame organization and means of riddles concepts profiling. Metaphorical and metonymical models of riddles construction have been established.

Keywords: Frame organization, types of frames, metaphorical models, metonymical models, semantic structures.

УДК 81'255.4-112=161.2"19":82-21Шекспір.03

УКРАЇНСЬКА ЛІРІАНА ПАНАСА МИРНОГО, М. РИЛЬСЬКОГО, ВАСИЛЯ БАРКИ ТА О. ГРЯЗНОВА: ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ПЕРЕКЛАДІВ

Кравцова М.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття розкриває історичний аспект української Ліріани. Досліджується процес створення перекладів Панаса Мирного, М. Рильського, Василя Барки та О. Грязнова. Автор звертається здебільшого до епістолярної спадщини перекладачів, де йдеться про причини добору певних перекладацьких стратегій, процес публікації, а також роздуми перекладачів щодо створеного ними перекладу. Вивчення обставин, що передували створенню перекладів сприятиме подальшому дослідженню особливостей відтворення трагедії українською мовою.

Ключові слова: В. Шекспір, українська Ліріана, переклад, епістолярій, Панас Мирний, М. Рильський, Василь Барка, О. Грязнов.

Постановка проблеми. Соціальні, історичні, політичні обставини, переломні події в особистому житті перекладача неминуче впливають на нього що, в свою чергу позначається на самому перекладі. З того моменту, коли текст-джерело перетворюється за допомогою перекладача на цільовий текст, він стає набутокм іншої полісистеми, де текст починає виконувати не лише комунікативну, ознайомчу, пізнавальну тощо функції, а й націєтворчу. Саме тому вважаємо за необхідне дослідити обставини, що передували виникненню українських перекладів Шекспірового «Короля Ліра».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості відтворення трагедії «Король Лір» В. Шекспіра українською мовою були предметом дослідження ряду науковців, наприклад Л. В. Коломієць, С. В. Скрильник, Ю. С. Новикова, О. В. Кабкової тощо. Однак, на сьогодні не існує комплексного дослідження питання історії створення усіх українських перекладів трагедії «Король Лір».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Переважна більшість науковців у своїх дослідженнях з перекладознавства акцентує увагу на вивченні особливостей відтворення Шекспірових текстів українською мовою залишаючи поза увагою історичний аспект, який передував створенню самого перекладу. Існує чимало розвідок, які торкаються питання аналізу перекладів «Короля Ліра», проте питання історії створення українського перекладу трагедії на сьогодні є недостатньо вивченим.

Мета статті. Автор статті ставить на меті провести комплексний аналіз історії створення перекладів трагедії В. Шекспіра «Король Лір» українською мовою пера Панаса Мирного, М. Рильського, Василя Барки та О. Грязнова.

Виклад основного матеріалу. Панас Мирний (справжнє ім'я Панас Якович Рудченко) – відомий

український прозаїк та драматург другої половини XIX – початку XX сторіччя, проте його перекладацька діяльність на сьогодні залишається ще малодослідженою. Він перекладав з О. Пушкіна, Г. Лонгфелло, К. Ф. Рилєєва, В. Шекспіра тощо. Панас Мирний познайомився з творами В. Шекспіра ще в молоді роки і надзвичайно захоплювався ним, вважаючи що переклад творів англійського драматурга – «це немалий скок уперед у нашому літературному поступі» [10, с. 363]. У щоденниковому записі з 6 березня 1870 р. він зазначає: «Читаю Шекспіра. Що за сила слова, що за глибина думки? І це – поет 16 віку? [...] А візьміть ви пісню Шекспіра. О! глибоко, глибоко вона хватає вас за серце, лле у душу вашу таку несказанну тугу за Ліра, за Отелло і радість за Корделію, Дездемону, Офелію, що ви плачете із приливу нескazanного горя і нескazanної радості» [10, с. 324]. Перекладати В. Шекспіра Панас Мирний почав доволі рано: ще на початку 1860-х рр. він перекладав з російського перекладу «Макбета», проте роботу так і не завершив. У 1895-1896 рр. він береться за переклад «Короля Ліра», який закінчує в першій половині 1897 р. І. Білик, брат Панаса Яковича, був проти цієї роботи. У листі з 17 квітня 1895 р. він пише наступне: «Що стосується втoми, дозвілля для Ліра, то це дурниця гідна моєї Пасі чи Олі. Лір малоруською нікому не потрібний [...]» [Цит. за: 11, с. 35] (*Тут і далі переклад наш – М. К.*). З листа від 9 травня 1897 р. [11, с. 38-40] відомо, що В. Горленко сперечався з І. Біликом із цього приводу, адже як зазначає В. Горленко, І. Білик був проти перекладів, надаючи перевагу оригінальній літературній творчості Панаса Мирного. Проте Панас Мирний усе одно взявся за переклад, хоча й усвідомлював, що В. Шекспіра перекладати надзвичайно важко: «добре знаю, що це за морока, той Шекспір» [10, с. 363]. У листі до М. Старицького у

грудні 1882 р. він зазначає: «Мені тільки одно здається, та я й сам на собі звідав, що, як не лиций Шекспіра, а він на нашій мові якось чудно бринить, ні живої речі, а тим більше живих людей. Думаю, від того, що Шекспір малює ніколи не бувалий у нас побут: все то королі, то царедворці, тоді коли ми тепер тільки хлібороби. Звісно і в нас не без своїх страждань, котрі Шекспір так вимальовував (наприк [лад], пісня про вдову, що вигнав син, може бути порівняна до «Короля Ліра»), а проте при чужих та нерідних нам обставинах все то здається чужим» [10, с. 363].

Існує три редакції трагедії «Король Лір» в українському перекладі Панаса Мирного: підрядник, виконаний за допомогою когось із його близьких; чорновий варіант та чистова редакція (ф. 5, № 232-233). С. Д. Зубков та В. І. Мазний – автори приміток до перекладу – зазначають, що «[н]а час роботи Мирного над перекладом в українській літературі відомий був лише переклад П. Куліша (не опублікований), але Панас Якович мав змогу познайомитися з ним тільки тоді, як половину своєї роботи уже виконав» [9, с. 791]. У примітках зазначено, що Панас Мирний отримав список «Короля Ліра» в українському перекладі П. Куліша від В. Горленко, що надіслав його з листом з 28 травня 1896 р., проте у самому листі адресант не говорить, що висилає переклад. В. Горленко доволі критично оцінював переклад П. Куліша, натомість даючи високу оцінку перекладу Панаса Мирного: «Переклад Куліша, як Ви самі побачите, далеко не такий природний та чистий у мові, як Ваш. У нього багато натягнутих зворотів та слів, він занадто вільно грає малоруською мовою, інколи вдало, інколи ні. Крім того, читача спантеличує орфографія, що на цей раз якось оригінальніше. Він усюди ставить кг для вираження звуку придиху» [11, с. 34]. В. Горленко наголошує, що хоча П. Куліш і зберіг дух В. Шекспіра, проте він занадто вільно повівся з мовою перекладу. Він також говорить про даремну пишномовність, «дещо дивні капризи та нововведення у мові. Усе це робить його переклад важким та певною мірою відбиває від них, оскільки доводиться звикати до багато чого нового і в мові, і в орфографії. Звісно, якщо у нього перекладений весь Шекспір і з оригіналу, то це, все ж таки, величезний внесок, але прикро, що він зіпсував свою працю цими химерами. Ваш переклад цілком простий, мова його носить чистоту живої народної мови і тому він корисний. Рано чи пізно він знадобиться і для сцени» [11, с. 36]. Незважаючи на високу таку оцінку, відомо, що Панас Мирний не був задоволений власним перекладом. У листі до Я. Жарка з 5 червня 1898 р., Панас Мирний зауважує: «Я сам переклав «Ліра» і добре знаю, як-то трудно перекладати Шекспіра. Дехто казав, що мій «Лір» добре перекладений, а мені здається – ні» [10, с. 433].

Автори приміток до перекладу Панаса Мирного висловлюють думку, що підрядкові переклади як Панаса Мирного, так і П. Куліша виконані саме з оригіналу, а не з російських перекладів. На підтвердження думки С. Д. Зубков та В. І. Мазний говорять про точну передачу змісту, стилю автора, засобів мовної образності, а також правильне відтворення репліки Ліра 'And my poor fool is hang'd!' [9, с. 792]. За словами І. Франка, П. Куліш хоча і послуговувався оригіналом, проте перекладав з російських перекладів.

Хоча Панас Мирний завершив переклад 1897 р., вперше його опублікували лише 1970 р. у зібранні творів Панаса Мирного у семи томах [17], адже коли переклад був завершений, політична

ситуація не сприяла його публікації. У листі з 9 травня 1897 р. В. Горленко пропонує Панасу Мирному видати «Короля Ліра» в драматичну цензуру, сподіваючись, що можливо тепер його «пропустили б на сцену» [11, с. 40], і повідомляє, що у часописі «Кіевская старина» надрукувати переклад неможливо через цензуру, а також тому, що твір не відповідає програмі журналу. Очевидно переклад так і не дозволили видати, і вже через рік, 4 травня 1898 р., В. Горленко пише іншого листа: «За чисюсь вказівкою мені до Петерб [урга] писала Ал. Мих. Куліш та просила довідатися у цензурі про рукописи її покійного чоловіка і ось чому я дещо там дізнався. Цензор Соколов, який, здається, один відає малоруським друком (хоча погано розуміє малоруською) – сказав, що „белетристику Государ дозволив малорус [ькою] усю, на одних, начебто, правах як і російську, але правила щодо перекладів (на жаль тобі „Лір“) – залишаються ті ж» [11, с. 53]. У листі до М. Коцюбинського з 23 червня 1900 р. Панас Мирний повідомляє, що дізнався про те, що одеська громада планує видати його праці у двох томах і говорить, що «Короля Ліра» можна було б вмістити в другий том. Друкувати свої праці в Галичині він не мав наміру, не бажаючи, як він висловлювався, «шукати там притулку», адже «[в]они там, якщо схотять, то й самі видадуть, що їм до сподоби» [10, с. 456]. Згодом у листуванні з С. Єфремовим, засновником київського видавництва «Вік», вони обговорювали та радилися щодо видання творів Панаса Мирного. С. Єфремов намагався переконати його не звертати увагу на цензуру: «Чи не подати б до драматичних творів і переклад «Короля Ліра», надписавши для цензури: «По В. Шекспіру скомпопував...». Після цензури, коли б вона з таким написом дозволила, його можна закреслити. Так само й «Гайявату»» [4]. Отримавши цього листа Панас Мирний так і не надіслав рукописи своїх перекладів і у своєму наступному листі С. Єфремов пише: «Чому не прислали «Короля Ліра»? Можна б і його, на всяк випадок, подати, а коли б цензурі се не сподобалось, то хай би сама собі черкала. А може й пройде: в збірнику поезії Кримського, що сими днями вийшов, мало не половину книжки заміщено перекладами з Гейне, – так, не ховаючись, і названо. Коли пропускають з Гейне, – то чим Шекспір гірший – може поміж іншим і «Король Лір» проскочить. На мою думку, треба конче і його до сього тому залучити, отже сподіваюсь, що Ви незабаром вишлете рукописа» [5]. У листі з 20 лютого 1901 р. С. Єфремов пропонує видати п'ять томів, де б до останнього входили виключно переклади. Панас Мирний носить свої правки і у листі з 25 лютого 1901 р. пише про намір видати чотири томи, де третій би вміщав переклади: «Король Лір» (з Шекспіра); 2) «Дума про Гайявату» (з Лонгфелло) [10, с. 470-471]. В наступному листі Панас Мирний пропонує видати три томи [10, с. 471-472], де до третього мали входити драматичні твори, і оскільки він мав бути за обсягом менший за інші, пропонує додати переклад «Короля Ліра», а «Гайявату» надрукувати окремим виданням. Панас Мирний також згадує про інший свій переклад: «Забув ще: у мене є переложене думним розміром «Слово о полку Ігореве». Його слід би додати в перший том. Хай уже вся дрібниця буде у йому» [10, с. 472]. У листі з 3 жовтня 1902 р. Панас Мирний надсилає С. Єфремову рукопис «Короля Ліра» з деякими правками і на цей раз пропонує надрукувати його разом із перекладом «Гайявати» [10, с. 491]. Листуючись з М. Мочульським, Панас Мирний пише про наміри

друкуватися у «Літературно-науковому вістнику»: «Одначе повинен вам по правді признатися, що, з одного боку, мої старечі літа, а з другого – сімейні та службові обов'язки не сприяли множити літературного матеріалу, а все ж таки від давніх часів у мене дещо затрималося, що – мені здається – погодилося б задля «Л [ітературно]-н [аукового] вістника». [...] P.S. В мене ще є переписаний переклад Шекспірового «Короля Ліра», «Не вгашай духу!» – життєві малюнки в 5 справах, третя частина «Повії». Всього набереться аркушів до 15 друку. Якщо і переклади приймає «Л [ітературно]-н [ауковий] вістник», то я разом з «Товаришами» заслав би і «Короля Ліра»» [10, с. 561]. Проте, переклад «Короля Ліра» не був надрукований. Протягом 1898 – 1932 рр. у «Літературно-науковому вістнику» не було ні перекладів цієї трагедії, ні рецензій на неї. Та і самих перекладів з Шекспіра в цей період друкували мало: «Коріолян» та «Приборкана гоструха: комедія» у перекладах П. Куліша, «Сон літньої ночі» в перекладі Я. Гординського та сонети у перекладах П. Грабовського та І. Франка; з рецензій: «Гамлет, принц данський», «Коріолян» та «Приборкана гоструха: комедія» у перекладах П. Куліша. Через місяць після пропозиції надати свої твори до друку, Панас Мирний просить вибачення в М. Мочульського за те, що так і не надіслав обіцяних робіт, адже пошта не приймала посилок на Київ, а знайомих, з якими б можна було передати роботи він не має [10, с. 562–563]. Панас Мирний так і не отримав відповіді і у квітні 1918 р. він пише повторного листа: «Не знаю, чи одібрали Ви мого листа? У мене вчився син у вашій артилерійській школі. Писав йому, щоб він справився в редакції, чи одібрали Ви мого листа? Та син, як повернувся з школи [...], хвалився, що мого листа не одбирав і через те не міг справитися в редакції, про котру ходила чутка, що вона не існує [...]. Під такий час засилати рукописи було непевно: вони б загинули де-небудь в дорозі, і через те я приховував їх у себе, доти не одібрав би од Вас звістки, що «Літературно-науковий вістник» виходитиме у світ» [10, с. 564]. У листі до Н. Романович-Ткаченко Панас Мирний пише про свої подальші спроби встановити зв'язок з М. Мочульським [10, с. 565]. Так і не отримавши від нього звістки, він звертається до видавництва «Сіяч» та повідомляє, що «Літературно-науковий вістник» не друкуватиме його робіт, «спілка ніяких заходів задля видання не зробила та навряд чи й муситиме ще зробити під такий дурний час, який доводиться переживати людям не тільки в Києві, а й по всій Україні» [10, с. 567]. Як виявилось, М. Мочульський виїхав до Львова. Панас Мирний просить «Сіяч» укласти його твори у п'яти томах, де четверта книга мала містити переклади: «Дума про військо Ігореве», «Дума про Гайявату» Лонгфелло та «Короля Ліра» Шекспіра [10, с. 568]. Згодом стає відомо, що «Літературно-науковий вістник» все ж видасть деякі твори Мирного, проте перекладу Шекспірової трагедії серед них не було. Отож, переклад Панаса Мирного став другим повним перекладом «Короля Ліра» українською мовою, проте, як бачимо з листування, П. Куліш та Панас Мирний виконували переклади трагедії приблизно в один час, а ознайомитися з Кулішевим перекладом Панас Мирний мав змогу лише коли виконав більшу частину свого перекладу.

Третім українським перекладом трагедії В. Шекспіра став переклад, який виконав М. Рильський – український поет, громадський діяч, публіцист, відомий перекладач та перекладознавець. М. Рильський перекладав з російської, єврейської,

польської, грузинської, німецької тощо мов. З В. Шекспіра у його перекладацькому доробку комедія «Дванадцята ніч, або Як собі хочеться» та трагедія «Король Лір». Письменник захоплювався англійським драматургом, проте лише як автором драматичних творів. У листі з 12 березня 1964 р. до Є. К. та О. Й. Дейчів він пише: «Одначе і Шекспіра, і Маршака я люблю не за сонети. Сонети ці – смертна нудьга! «Король Лір» та «Гамлет» – живі, а це – мертвечина. Йй-богу!» [8, с. 511–512]. Невідомо коли саме М. Рильський почав працювати над перекладом «Короля Ліра», проте у листі до К. Чуковського, він повідомляє про публікацію свого перекладу, зробленого близько десяти років тому, отож можливо, що над перекладом він працював у 1930-х роках, однак у його листах за ці та попередні роки немає жодної згадки про роботу над трагедією. Перша згадка про «Короля Ліра» в епістолярії М. Рильського датується листом з 28 вересня 1939 р. до М. Могилянського. 1939 р. в щорічному київському збірнику «Радянське літературознавство» виходить уривок з 2-ої сцени 3-ої дії у перекладі М. Рильського. У листі до М. Могилянського перекладач дякує за високу оцінку його роботи. Як відомо з листа, весь переклад зроблений з дослівного підрядника, хоча перед М. Рильським і лежав оригінал в якому він при «наявності підстр [очника] – трохи розбирався» [7, с. 177]. Про те, що М. Рильський знав англійську недостатньо добре, щоб перекладати лише з оригіналу, він пише в листі до О. Фінкеля з 11 квітня 1960 р.: «Англійську мову, з якою я колись був «капелюшно» знайомий, я зовсім забув... Тим більше не міг би читати в оригіналі – Шекспіра! («Короля Ліра» та «Дванадцяті ніч» я перекладав з підрядників)» [8, с. 121]. Прикметно те, що якщо у цьому листі М. Рильський зазначає, що користувався лише підрядником, то у листі до М. Могилянського у травні 1940 р. він говорить, що усього «Короля Ліра» він переклав «тільки з підстрочника, заглядаючи в рос [ійські] переклади і оригінал» [7, с. 182]. Так само, у листі до К. Чуковського, він пише: «Англійської мови я майже не знаю. Хоча у тій гімназії, де я вчився, і викладали англійську мову, і я навіть перекладав на випускному іспиті «Щасливого принца», все ж гімназійний «курс» дав мені дуже мало, і я цілковито забув навіть це мале. Довелося застосувати спосіб старини Жуковського: для мене був зроблений по можливості точний, ідеально незграбний підрядник з примітками, взято декілька російських перекладів (українського перекладу П. Куліша, який в свій час переклав майже всього Шекспіра, я не брав); покладений на стіл англійський текст ... і все. З таким арсеналом я і виконав свою роботу» [7, с. 190]. Отож, переклад був зроблений не самим М. Рильським, а кимось з його знайомих. Більш того, постає питання чому він користувався лише російськими перекладами, не беручи до уваги наявного на той час українського перекладу, можливо вважаючи, що російські переклади були якіснішими. 4 січня 1941 р. М. Рильський прочитав останню коректуру [7, с. 188] і тоді розпочалося видання перекладу. Повний текст українського «Короля Ліра» в перекладі М. Рильського вийшов окремим виданням у видавництві «Мистецтво» 1941 р [15]. Цього ж року в «Театрі» (1941. – № 5. – С. 31–32) з'явилася рецензія Л. Кириченка. М. Рильський не був задоволений своїм перекладом, про що відомо з його епістолярію. У листі до К. Чуковського з 1 квітня 1941 р. М. Рильський подає детальний аналіз свого перекладу: «Я знаю, що у ньому багато недоліків, і все ж – зважаюся Вам надіслати цю книгу. [...] У ці дні мені особливо сві-

сно надсилати Вам свого «Ліра». Він багато у чому порочний, так би мовити, принципово» [7, с. 190]. Далі М. Рильський подає чотири причини, через які переклад не можна вважати гарної якості: погане знання мови оригіналу, порушення принципу еквілінеарності, пом'якшення «Шекспірівських грубоців», надання реплікам героїв плавності, відсутньої в оригіналі: «герої говорять занадто плавно, занадто «гарно» [7, с. 191]. Як зазначає М. Рильський, він не дотримався принципу еквілінеарності, адже цей твір є «занадто насиченою річчю, щоб жертвувати заради голого принципу тими чи іншими рисами оригіналу» [7, с. 190]. М. Рильський уникає грубоців у перекладі оскільки, на його думку, тоді як це було прийнято в часи В. Шекспіра, є неприйнятним в наш час, він також намагається уникати надмірного «підсолонження» [7, с. 191] перекладу. Свого «Короля Ліра» він робив для сцени і це є ще одним аргументом для опущення вульгаризмів. Стосовно постановки у театрі, М. Рильський висловлює жаль, що досі трагедію не бачили на українській сцені і «бог-зна, коли побачать» [7, с. 190], проте сподівається, що його переклад використають для театру: «Вважаю, все ж, що у такому виді «Ліра» могли б поставити «на театрі». Український театр «опанував» вже «Отелло», «Макбета», «Багато галасу» і т.п.; моя мрія – український Лір на сцені. Бучма, здається мені, упорався б з центральною роллю, – але ледар це надзвичайний ...» [7, с. 191]. На жаль, мрії М. Рильського не судилося здійснитися. Як згадує Л. Танюк, М. Крушельницький запрошував перед війною О. Попова поставити у Харкові «Короля Ліра» з А. Бучмою в головній ролі і з Блазнем – М. Крушельницьким [13, с. 265], проте ця зустріч так і не трапилася. Прем'єра постановки «Короля Ліра» відбулася лише через 15 років після публікації перекладу, а саме 1956 р. на сцені Рівненського музично-драматичного театру.

Хоча К. Чуковський зазначає, що переклад є добрим, думку свою М. Рильський не змінює: «Дякую Вам за тепле слово про мого «Ліра» – правда, наразі не як про переклад, а як про твір... Боюсь, що як переклад – це все ж значно гірше...» [7, с. 191]. Цікавим з цього погляду є лист І. Костецького до Ю. Лавріненка з 21 червня 1959 р. На той момент переклад Василя Барки ще не був завершеним і І. Костецький переживав з цього приводу, зокрема, коли дізнався про постановку «Короля Ліра» у перекладі М. Рильського. І. Костецький піддає переклад М. Рильського нищівній критиці, хоча сам зазначає, що ще не мав змоги з ним ознайомитися: «Докінчення цього перекладу тим більш актуальне (і актуальне), що нещодавно в Києві інсценізовано «Ліра» в перекладі Рильського, якого я ще не читав, але щодо якого не маю сумніву: підмальована соціалістично-реалістична пласкота, в стилі віршів із «Троянди й виноград» про Венеру Мілоську й Рафаелеву Мадонну. Еміграція повинна показати, що її мистецька сила потужніша і що Рильський мав ще сяке-такє значення, поки ходив у неокласиках (хоч і не дорівнював ніколи Тичині), а тепер це значення втрачає з кожним наступним опусом (що за жажливий, наприклад, вірш про «рідну мову!»)» [12, с. 131] (цитати подані за сучасним правописом. – М. К.). Через десять років, 1969 р. у передмові до перекладу Василя Барки, видавництво подає схожу, проте стриманішу характеристику перекладу М. Рильського: «Зусилля Рильського спрямовані на те, щоб супроти оригіналу виставити по змозі дисциплінованішу версію, усе розмашне й невтримне – втримати у звичних для певної стилістичної школи словесних рядах і кон-

струкціях. Інакше кажучи, Рильському залежить на тому, аби будь-що **появити** Шекспіра класиком так, як це поняття уклалося у теорії та практиці українського неокласицизму. Барці йдеться про щось діаметрально інакше» [14, с. 8].

Друга публікація «Короля Ліра» у перекладі М. Рильського побачило світ у 1950-х рр. у двотомному виданні творів Шекспіра (видавництво «Мистецтво»), де до першого тому (1950 р.) увійшов переклад М. Рильського. 1958 р. Держлітвидав України видало переклад окремою книгою. Це видання було представлено 18 квітня 2014 р. у Літературно-меморіальному музеї Максима Рильського на виставці-семінарі «І людям вічне у хвилині дав...», присвяченому 450-річчю від дня народження В. Шекспіра. Представлений примірник містить дарчий напис М. Рильського: «Володимирі Івановичу Синенку. Пробачте за переклад, оформлення пробачати не можна. 19.X.1958». Отож, М. Рильський був незадоволений не тільки своїм перекладом, але і самим виданням. Він говорить: «Каюсь. Тепер, знов-таки, я би багато зробив по-іншому. На жаль!» [7, с. 191]. Згодом переклад виходив 1964 р. в тритомному виданні Шекспірових творів до 400-річчя з дня народження В. Шекспіра (видавництво «Дніпро»), у «Творах» 1969 р. (видавництво «Молодь»), окремим виданням 1986 р. (видавництво «Дніпро»), 1993 р. в книзі «Вільям Шекспір. Трагедії. Сонети» (видавництво «Веселка»), а також 2008 р. разом із трагедією «Гамлет» (видавництво «Фоліо»). Починаючи з першої постановки «Короля Ліра» на українській сцені і до наших днів, режисери послуговуються перекладом М. Рильського.

Якщо переклад М. Рильського належить до неокласицизму, то наступний переклад був створений під впливом течії модернізму Василем Баркою (справжнє ім'я Василь Костянтинович Очерет) – українським письменником і перекладачем. З В. Шекспіра він переклав трагедію «Король Лір» [14] – це єдиний український переклад трагедії доконаний виключно з оригіналу, а також опублікований не на теренах України, проте оскільки Василь Барка емігрував досить пізно, це не позначилося на мові перекладу. «Король Лір» пера Василя Барки вийшов 1969 р. у видавництві «На горі», яке заснували 1955 р. в Німеччині І. Костецький та його дружина Е. Коттмаєр, та яке спеціалізувалося на виданні перекладної літератури українською мовою та української поезії. І. Костецький тісно співпрацював з Василем Баркою впродовж усього часу створення перекладу і дуже високо оцінював його роботу: він вважав, що «це міг би бути шедевр» [12, с. 123], «перша сцена з цієї трагедії, від нього перекладена й опублікована в одному з чисел «Україна і Світ», являє собою щирий шедевр» [12, с. 142], а небажання Василем Баркою продовжувати переклад «треба розцінювати не інакше як злочин перед Богом, людьми та українською словесною культурою» [12, с. 141-142]. Опублікована 1969 р. книга стала ґрунтовним виданням, де розміщено не тільки переклад Василя Барки, але й «монолог Ліра (III, 2) у перекладі Куліша і – першою публікацією – в перекладі Панаса Мирного» [14, с. 11]. Окрім цього, читач має змогу ознайомитися з частиною статті Л. Толстого «Про Шекспіра та про драму», де він аналізує трагедію «Король Лір», статтею В. Шкловського, що розглядає трагедію в світлі формального методу, а також статтею Я. Кота «Король Лір, або Прикінцева гра». «Другий додаток містить монтаж, які дають уявлення про виконання трагедії на кону різних епох» [14, с. 10] на театральній сцені. З листа Василя

Барки до Віри Вовк відомо, що Василь Барка надавав перевагу вміщенню у виданні статті М. Метерлінка «З приводу «Короля Ліра»»: «Лір», зрештою, вилонився з друку в наш світ. Все добре, але замість буркотливої статті Толстого ліпше було б закласти, як я й радив, есей Метерлінка... » [6]. Як зазначено у передмові до видання, цей переклад «не являє собою поліпшень чи вдосконалень супроти праці своїх видатних попередників. Він увесь складається з нового слова – нового в розумінні не тільки винаходу, а й переосмислення. Кожна лексична одиниця, кожна синтаксична чи фразеологічна фігура взяті достотно на зубок, випробувані на смак і на запах і деформовані у тому творчому акті, коли, всупереч арифметичному закону, від перестановки доданків сума змінюється, дістаючи нову якість» [14, с. 6]. У передмові також зазначається, що якщо колись укладуть словник мови Шекспіра з українськими відповідниками, то велика кількість еквівалентів супроводжуватиметься позначкою «винайдено (або застосовано) Василем Баркою».

Робота над перекладом тривала майже десять років. З листування І. Костецького з Ю. Лавріненом дізнаємося, що Василь Барка досить довго не закінчував перекладу «Короля Ліра». 1958 р. він вже завершив переклад першої сцени, проте припинив подальшу роботу. У листі з 21 вересня 1958 р. І. Костецький пише: «Хтось його десь у «центрі» образив з якимись музичними платівками, він покинув працю і тепер працює за шматок хліба на будівництві доріг, чи що. [...] Я з ним домовився був про переклад «Короля Ліра», він переклав уже першу сцену, переклав блискуче, і ти в цьому переконаєшся з числа – «Україна і Світ», яке я тобі висилаю повільною поштою. Але на тому він і припинив. Мотивує саме цими подіями в своєму житті, які не дають йому зосередитися на духовній праці. Пише, крім того, про якісь доноси на нього, про допити на поліції й подібне» [12, с. 122]. Очевидно, що в листі до І. Костецького, Ю. Лавріненом повідомив причину, через яку Василь Барка припинив переклад, адже у листі з 21 жовтня 1958 р., І. Костецький пише: «Дякую за інформації про Барку. Тепер мені ясно, де лежить справжня причина, чому він не бажає далі перекладати «Короля Ліра». Факт, який глибоко засмучує обох нас» [12, с. 123]. Оскільки на сьогодні відомо лише про єдиний існуючий лист до І. Костецького, копія якого зберігається в архіві Ю. Лаврінена (24 жовтня 1958 р.), ми не можемо стверджувати чи справді причинами небажання продовжувати переклад «Короля Ліра» були ті, про які І. Костецький писав у листі з 21 вересня 1958 р. Після виходу частини перекладу у журналі «Україна і Світ», редактором якого на той час був І. Костецький, подальші переклади не з'являлися. І. Костецький вперто писав листи Василю Барці, але той не відписував, він просив Ю. Лаврінена поговорити з ним, говорив про моральний обов'язок Барки завершити переклад, обіцяв посприяти фінансово, проте Барка перекладу не продовжував. 21 червня 1959 р. він писав до Ю. Лаврінена: «Дозволь просити тебе про одну езуїтську річ. Говоривши при першій же нагоді з Баркою, дай йому зрозуміти, що не тільки ми маємо обов'язки супроти нього (які ми виконаємо), але й він – супроти навіть не нас, а української культури. Йдеться про все той же переклад «Короля Ліра», що його він так блискуче розпочав (у чому ти міг переконатися з попереднього числа «Україна і Світ») і так ганебно перервав» [12, с. 131]. Очевидно, Барка так і не взявся за переклад, бо фактично через півтора року у листі до Ю. Лаврінена від

21 лютого 1961 р. він пише: «Ще одне велике прохання до тебе. За моїми підрахунками, Барка мусів уже давно закінчити свою велику поему («Сонце»). За ним великий моральний борг: закінчення перекладу «Короля Ліра». Прошу тебе, вплинь на нього таким аргументом: якщо він цей переклад закінчить, то в мене буде змога видати книжку, завдяки зв'язкам з Німецьким Шекспірівським товариством ітд. Весь наклад піде на користь його (Барки), він зможе його поступово в Америці реалізувати й за виручені гроші видати свою поему. Це ж так просто, але на всі мої (і дружинині) листи він найупертіше мовчить» [12, с. 141-142].

Зі статті «На закінчення Шекспірівського року», опублікованій у 1964 р. в журналі «Сучасність» говориться про рішення, прийняте Українським Шекспірівським товариством закордоном, ухвалене на загальних зборах, що відбулися у м. Фрібур 1 вересня 1964 р., датувати ювілейні видання «Короля Ліра» у перекладі Василя Барки та «Гамлета» у перекладі І. Костецького [3, с. 36]. Наступна публікація частини перекладу з'явилася лише 1966 р. в журналі «Сучасність», де було опубліковано переклад Василя Барки шостої сцени четвертої дії трагедії В. Шекспіра «Король Лір», що був приурочений 350-й річниці від дня смерті В. Шекспіра. Як зазначено у передмові до перекладу – це попередня публікація, за якою вийде повний переклад «у коментованому й ілюстрованому виданні «На горі», підготованому в співпраці з Українським Шекспірівським товариством» [1, с. 52]. Додатком до публікації є переклад уривків зі статті польського театрознавця Яна Котта «Король Лір, або Прикінцева гра», де цитати з «Короля Ліра» подані також у перекладі Василя Барки. Наступна публікація перекладу Барки повної першої дії трагедії, датується вже 1969 р. У передмові до перекладу містяться наступне пояснення Редакції: «Починаючи з цього числа, публікуємо працю Василя Барки: повний переклад Шекспірової трагедії «Король Лір». Цей переклад, з уривками першої версії якого ми вже знайомили наших читачів, друкується тепер після повторного перегляду» [2, с. 7]. Отож, текст зазнав правок і редакторського втручання. Хоча у передмові було зазначено, що переклад з'являтиметься у журналі продовженнями, проте це була друга і остання публікація «Короля Ліра» в перекладі Василя Барки у журналі «Сучасність». Кінцевий варіант повного перекладу пера Василя Барки опубліковано 1969 р. у видавництві «На горі».

Найновіший переклад Шекспірового «Короля Ліра» зробив О. Грязнов 2008 р. [16]. З Шекспіра він також переклав «Гамлета», «Отелло», «Макбета», а також «Короля Генріха IV». О. Грязнов закінчив геодезичний факультет Національного університету «Львівська політехніка», одержавши диплом інженера астрономо-геодезиста, отож філологічної освіти він не має. Перекладацьку діяльність розпочав 1995 р., перекладаючи з англійської та російської мов. Трагедія «Король Лір» входить до другої книги двотомного видання драматичних творів В. Шекспіра «Трагедії та хроніки». Як зазначає автор, книга є авторською, адже О. А. Грязнову довелося взяти на себе набір, коректуру, редагування тексту, а також художнє оформлення книги. Оскільки книга друкувалася власним коштом, тираж є малим – 300 примірників. Прикметно, що видання не має рецензентів, рецензій у періодиці теж немає. У Передмові, автор висловлює свою думку стосовно особливостей перекладу, що відображає його стратегію у відтворенні трагедії: поетичні переклади не

можуть бути точними, «бо з абсолютно не схожого мовного матеріалу перекладач повинен створити твір, який відобразив би зміст, красу і звучання оригіналу» [16, с. 3], а « [б]агатослів'я і витіюватість, що характерні епосі Відродження, навряд чи доречні в наш час. Тому автор перекладів подекуди свідомо відмовляється від буквального відтворення розлогих висловів на користь простоти і чіткості думки» [16, с. 3].

Висновки і пропозиції. Сьогодні в українській полісистемі існує п'ять повних перекладів Шекспірової трагедії «Король Лір».

Оскільки переклади належать до різних епох – XIX–XXI ст. – постає питання дослідження діяхронічного аспекту їх множинності. Беручи до уваги, що переважна більшість перекладів були доконані не з оригіналу, існує потреба віднайдення тексту-посередника, а також дослідження підрядників, якими послуговувалися перекладачі. Історичний аспект вивчення української Ліриани є важливим у світлі подальших перекладознавчих досліджень трагедії, адже допоможе зрозуміти певні рішення прийняті перекладачами у доборі тих чи інших стратегій.

Список літератури:

1. Вільям Шекспір : Король Лір : у перекладі Василя Барки // Сучасність. – 1966. – № 5. – С. 52–59.
2. Вільям Шекспір : Король Лір : у перекладі Василя Барки // Сучасність. – 1969. – № 9. – С. 7–33.
3. І. К. На закінчення Шекспірівського року / І. К. // Сучасність. – 1964. – № 12 (48). – С. 23–39.
4. Інститут літератури імені Т. Шевченка, відділ рукописів, ф. 5, № 570.
5. Інститут літератури імені Т. Шевченка, відділ рукописів, ф. 5, № 572.
6. Листи Василя Барки до Віри Вовк // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 1212, опис 1, справа 136.
7. Максим Рильський. Зібрання творів у двадцяти томах / редкол. : Л. М. Новиченко (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1983–1990. – Т. 19 : Автобіографічні матеріали. Записні книжки. Листи / упоряд. : Н. А. Підпала, Р. Я. Пилипчук, К. М. Скарєва ; прим. : Н. А. Підпала ; ред. тому : Л. М. Новиченко. – 1988. – 704 с. : іл. – ISBN 5-12-009272-3 (т.19).
8. Максим Рильський. Зібрання творів у двадцяти томах / редкол. : Л. М. Новиченко (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1983–1990. – Т. 20 : Листи (1957–1964) / упоряд. : Н. А. Підпала, Р. Я. Пилипчук ; прим. : Н. А. Підпала ; ред. тому : Л. М. Новиченко, Б. М. Рильський. – 1990. – 896 с. : іл. – ISBN 5-12-009273-X (т. 20).
9. Панас Мирний (П. Я. Рудченко). Зібрання творів у семи томах / редкол. : М. Є. Сиваченко (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 1968–1971. – Т. 6 : Драматичні твори / ред. тому : Н. Л. Калениченко ; упоряд. та приміт. : С. Д. Зубков, В. І. Мазний. – 1970. – 796 с.
10. Панас Мирний (П. Я. Рудченко). Зібрання творів у семи томах / редкол. : М. Є. Сиваченко (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 1968–1971. – Т. 7 : Поезія. Публіцистика. Епістолярій / ред. тому : Н. О. Вишневецька ; упоряд. та приміт. : В. І. Мазний. – 1971. – 663 с.
11. Рудинська Є. Листи Василя Горленка до Панаса Мирного : 1883 – 1905 (з 8 фотографічними знімками) / Є. Рудинська. – Київ : друкарня Української Академії Наук, 1928. – 106 с.
12. Стех М. Р. Вікно у будні культуротворення : (Листи Ігоря Костецького до Юрія Лавріненка) / М. Р. Стех // Літературно-критичний часопис Захід. – 7516 [2008]. – Кн. 8 (XXVIII). – С. 103–155.
13. Танюк Л. Мар'ян Крушельницький : школа образного перетілення, заповідана Лесем Курбасом = Marjan Krushel'nyts'kyi : the Image Transformation School Entrusted by Les' Kurbas. – К. : Либідь, 2007. – 360 с. – ISBN 978-966-06-0499-5.
14. Шекспір В. Король Лір / В. Шекспір ; пер. Василя Барки. – Штутгарт ; Нью Йорк ; Оттава : На горі, 1969. – 151 с.
15. Шекспір В. Король Лір / В. Шекспір ; пер. М. Рильського // Вільям Шекспір : твори в шести томах. – Київ : Дніпро, 1986. – Т. 5. – С. 235–343.
16. Шекспір В. Король Лір / В. Шекспір ; пер. О. А. Грязнова // В. Шекспір : трагедії та хронічки. – Київ : Задруга, 2008. – Кн. 2. – С. 3–125.
17. Шекспір. Король Лір / Шекспір ; пер. Панаса Мирного // Панас Мирний (П. Я. Рудченко) : Зібрання творів у семи томах. – Київ : Наукова думка, 1970. – Т. 6. – С. 511–682.

Кравцова М. А.

Львовський національний університет імені Івана Франко

УКРАИНСКАЯ ЛИРИАНА ПАНАСА МЫРНОГО, М. РЫЛЬСКОГО, ВАСИЛИЯ БАРКИ И А. ГРЯЗНОВА: К ВОПРОСУ ИСТОРИИ СОЗДАНИЯ ПЕРЕВОДОВ

Аннотация

Статья раскрывает исторический аспект украинской Лирианы. Изучается процесс создания переводов Панаса Мырного, М. Рыльского, Василия Барки и А. Грязнова. Автор преимущественно обращается к эпистолярному наследию переводчиков, где речь идет о причинах выбора определенных стратегий, процессе публикации, а также мыслях переводчиков относительно созданного ими перевода. Изучение обстоятельств, которые предшествовали созданию переводов поможет в дальнейшем анализе особенностей воспроизведения трагедии на украинский язык.

Ключевые слова: В. Шекспир, украинская Лириана, перевод, эпистолярный, Панас Мырный, М. Рыльский, Василий Барка, А. Грязнов.

Kravtsova M.O.

Ivan Franko National University of Lviv

UKRAINIAN KING LEAR STUDIES IN THE LEGACY OF PANAS MYRNYI, M. RYLSKYI, VASYL BARKA AND O. HRIAZNOV: ON THE HISTORY OF TRANSLATIONS' CREATION

Summary

In the article, the author strives to study the historical aspect of Ukrainian King Lear Studies, namely the process of creation of translations by Panas Myrnyi, M. Rylskyi, Vasyl Barka and O. Hriaznov. The author analyzes mainly the epistolary of the translators where they express their ideas on the choice of translation strategies, process of publication, thoughts on their translations. The study of circumstances that foreran the appearance of the translations will facilitate the further analysis of peculiarities of reproduction of the tragedy into the Ukrainian language.

Keywords: W. Shakespeare, Ukrainian King Lear Studies, translation, epistolary, Panas Myrnyi, M. Rylskyi, Vasyl Barka, O. Hriaznov.

УДК 336.72

RENDERING ADJECTIVES OF LEXICO-SEMANTIC GROUP HUMAN APPEARANCE IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF "THE PICTURE OF DORIAN GRAY" BY OSCAR WILDE

Puha O.O., Hrytsko K.R., Bilyk O.O.
Lviv National Polytechnic University

The article dwells on the features of the lexico-semantic group of adjectives belonging to the lexico-semantic group HUMAN APPEARANCE in the novel "The Picture of Dorian Grey" by Oscar Wilde and on the corresponding adjectives used in the Ukrainian translation of the novel. The subgroups are distinguished within the set of English and Ukrainian adjectives specifying the understanding of the phenomena related to the concept of human appearance in both languages and cultures. Translation techniques applied are discussed. Regularities in application of translation techniques in rendering various subgroups of adjectives are traced. Numerous examples are provided to prove the conclusions.

Keywords: lexico-semantic group, translation technique, equivalence, sense modulation, adjective.

The problem. At the modern stage of the development of linguistics it is obvious that language should be studied in the light of anthropocentric paradigms which provide a wider and deeper understanding of language functioning peculiarities and also the connection between language and human mind mediated by conceptual and linguistic pictures of the world. [2, p. 3]. Some authors studying interrelation and mutual influence of different factors are: Yu. Apresian, N. Alefirenko, Z. Verdiveva, S. Mironova and others.

Conceptual analysis of linguistic categories connected with the class of adjectives, like their lexico-semantic features should be held taking into consideration the functional aspect of the phenomena, i.e. the function of the inner form of adjectives. The theme is topical because of the tendency in modern linguistics of holding research at intersection areas, i.e. by joining and re-conceptualizing the data of different sciences or branches and approaches within a science. By transposing a morphological notion of classes of words into the sphere of interest of functional linguistics, text and discourse linguistics and linguoculturology we might find new aspects for analysis. The outcomes of the research seem even more promising if further insight is taken into differences between the original and the translation.

Literature review. According to S. Mironova if we adopt an approach based on semantic re-conceptualization, adjectives would be the least researched

class of words [7, p. 6]. The reasons for this are suggested by A. Ufimtseva. According to the scholar, one of significant features of adjectives is the broad volume of their sense. And, as she states, it is understandable, since there are much more properties, qualities, emotional evaluations in the objective, social and spiritual spheres etc than there are objects which they described or to which they are ascribed [8, p. 197].

This area seems very promising, as many lexico-semantic groups of words with rich range of shades of meanings might be distinguished within the wide class of adjectives. Taking into account the ability of adjectives to render expressiveness, evaluation and emotiveness their functional potential cannot be overestimated. There are no unified criteria of defining the types of adjectives, as well as there is no a unified classification of them. Accordingly, there exist different classifications with different constituents [2, p. 3]. However, the scholars do agree on the major lexico-semantic groups of adjectives if it comes to describing a human being. Traditionally such groups like human appearance, human character, human activities etc are distinguished.

The definition of translation does not cause much of argument. In our paper we follow the definition suggested by I. Korunets: translation as a term and notion is of polysemantic nature, its common and most general meaning being mostly associated with the action or process of rendering/expressing the